

SKRITE JEZIKOVNE INTERFERENCE

DANILO ZULJAN KUMAR*

POJEM JEZIKOVNE INTERFERENCE

Jezikovno interferenco definiramo kot sprejem jezikovne prvine iz jezikovnega sistema A v jezikovni sistem B, pri čemer ne gre le za preprosto dodajanje tujih jezikovnih vzorcev, ampak za preureditev razločevalnih lastnosti jezikovnega sistema B, saj vsako dodajanje ali odvzem jezikovnih prvin v sistemu pogojuje ponovno določitev njegovih razločevalnih lastnosti (Vogt, v Weinreich 1979: 1).

Ločimo več vrst interferenc: 1. leksikalno – prevzemanje leksemov; 2. semantično – prenos pomena zaradi medjezikovne identifikacije s tujim modelom; 3. morfološko – prenos vezanih morfemov; 4. fonološko – prevzemajo se fonemi ali glasovi iz drugega jezika; 5. prozodično – prenos naglasa ali intonacije; 6. skladenjsko – prenos skladenjskih pravil ter 7. ortografsko – prenos grafemov (Sočanac 2004: 32–33).

Ohlapnejša je delitev na vidne in skrite interference. Skrite interference ne vključujejo nobenega vidnega prenosa v smislu leksikalnih ali morfoloških interferenc (na primer prevzem furlanskega večalnega besedotvornega obraza *-on* v primorskih govorih: *mačkon*, *praščon*, *packon*), ampak gre za posnemanje pomena ali strukture iz jezika A z jezikovnimi sredstvi jezika B. Tovrstne interference, ki jih imenujemo tudi kalki,¹ postopek, pri katerem z jezikovnimi sredstvi lastnega jezika posnemamo pomen

neke besede ali strukture oz. njeno zgradbo v tujem jeziku, pa kalkiranje, spadajo med t. i. pomenske in skladenjske premike. Pomenski in skladenjski premiki niso že sami po sebi jezikovne interference. Jezikovna interferenca vključuje jezikovni prevzem, nov pomen in/ali nova struktura (različna od pomena ali strukture v nekem nadsistemu; npr. v razmerju krajevnega govora : narečje oz. narečje : knjižni jezik) pa lahko vznikneta že v jeziku (sistemu) samem. V vasi Vedrijan v Brdih je znana vezava glagola s predmetom v tožilniku, medtem ko v knjižnem jeziku glagol zahteva dajalniško vezavo: *oni so nas 'nam' kuhali*. Gre za skladenjski premik, ki pa ni skladenjska interferenca, saj v italijanskem jeziku in stičnem furlanskem narečju take strukture ne poznamo.

Naj opozorimo tudi na razlikovanje med jezikovnim prevzemom, ki spada v skupino pomenskih in skladenjskih premikov, in jezikovnim vplivanjem: pri prevzemu struktura ali pomen v jeziku B ne obstaja, pri vplivanju pa struktura ali pomen besede v jeziku B sicer obstaja, vendar v rabi nima iste funkcije, če pa jo ima, ta nosi označevalnik starinsko, redko ali kako drugače zaznamovano.

POMENSKI IN SKLADENJSKI KALKI

Med pomenske in skladenjske kalke spadajo strukturne in pomenske interference, ki jih lahko natančneje poimenujemo pomenski in skladenjski premiki, nastali zaradi stičnosti z

* Dr. jezikoslovnih znanosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, DZuljan@zrc-sazu.si

¹ Na zelo poveden način je take vrste interference označil znani italijanski jezikoslovec G. I. Ascoli že leta 1883, ko je kalke iz nemščine v alpskih romanskih go-

vorih označil kot »materia romana, spirito tedesco« (Skubic 1990: 4).

drugim jezikom.² Pri tem gre za prevzem strukture ali pomena iz jezika A v jezik B.

Skladenjski kalki

O skladenjskih kalkih govorimo takrat, ko skladenjska struktura v jeziku B (ali bolje: enem od sistemov ali podsistemov jezika B) odstopa od norme (jezika B oz. je v jeziku B sploh ni), jo pa najdemo v jeziku v stiku (jeziku A oz. enem od sistemov ali podsistemov jezika A). Taki primeri so: posnemanje glagolske vezave (primorsko (prim.) *mu boli trebuh* < it. *gli fa male la pancia*, furl. *gi fâs mâl la panse*), kalkiranje italijanskih in/ali furlanskih besednih zvez (prim. *mam toplo* < it. *ho caldo*, furl. *i ai cialt*; prim. *danes se slišim slabo* < it. *oggi mi sento male*, furl. *uè mi šinti mal*; goriš. in tržaš. slov. *klicati note* < it. *chiamare le note*).

O skladenjskih in pomenskih kalkih smo se pogovarjali z zakoncem, Slovencem in Italijanko, rojenima v Italiji, ki sta se odločila za življenje in delo v Sloveniji. V slovensko šolo sta vpisala tudi svoja otroka. V nadaljevanju navajamo dva zgleda, v prvem govorca navajata skrite italijanske interference v pokrajinski različici slovenščine, ki se govori ob italijanski meji, v drugem zgledu pa navajata skrite slovenske interference v italijanskem jeziku svojih otrok.

V zgledu [1] govorca opozorita na kalkirane strukture *brez drugega*, *za + nedoločnik*, *od + samostalniška besedna zveza*, ki so v splošni rabi na Primorskem. Tina, ki se je učila knjižne slovenščine na jezikovnem tečaju,³ se kalkirane strukture zaveda, vendar jo zaradi identifikacije s skupnostjo oz. prilagajanja okolju, v katerem biva, uporablja tudi sama. V zgledu [2] pa govorca poročata o slovenskih jezikovnih interferencah v italijanskem jeziku svojih otrok, ki pretežni del časa prebijeta v slovenskem jezikovnem okolju.

[1]

E: Ma so vsi taki izrazi, ki so tudi v Sloveniji, ne, mislim, tu na Primorskem taki izrazi, ki ... recimo brez družga, ne to, to ...

T: Senz'altro.

E: To je prav direktni prevod iz senz'altro.

T: In in za + infinitivo. Jaz vem, da ni redu, ma če rečejo vsi, govorim tudi jaz zdaj tako, vem, da je narobe, oppure to, je brat od Andreja. To ni v redu, ne, ma če vsi rečejo ... (smeh)

D: Ja, ti si se učila knjižno in zdaj slišiš tu drugače.

T: Ja, alora govorim tudi jaz, ne. (smeh)

[2]

T: Na primer rečeš ... ker po slovensko je se blešči, ne, vedno, sem popravljala tolikokrat ... o, come si brilla, ne, questo, po italijansko come brilla, ne, ali ...

D: To pomeni otroci razmišljajo po slovensko in prevajajo v italijanščino?

T: E, ja, be ...

D: Ker so več časa v tem okolju, ne.

E: Ci prepariamo ci, je rekel enkrat Marco, se reče prepariamo ci ali ci prepariamo.

T: Oppure, aspetta, aspetta, un'altra, ma se ne spomnim, se ne spomnim ... Aiuta a la mamma. V italijanščini je aiuta la mamma, pomagaj mamo.

D: Si na en način pomaga otrok, ne. On ima vzorec v slovenščini in pole poskusi v italijanščini.

T: Ali obratno kot za vidit, italijansko je andiamo a vedere, po slovensko gremo za videt, to ni v redu, ne?

Pomenski kalki

Med pomenske kalke prištevamo širitev pomenskega polja slovenske besede zaradi njene enačenja z ustrezno enakovredno tujo besedo (na primer glagol *odpreti* ima v primorskih narečjih poleg osnovnega pomena še pomen 'prižgati': *odpreti luč* < it. *aprire la luce*, furl. *vi-arsi la lûs*). V našem primeru raba pomenskega kalka zlomiti si rit 'zlomiti si trtico' pri sogovornih izzove krohot.

² Podrobneje o strukturnih in pomenskih interferencah glej v Zuljan Kumar 2002, 2003 in 2004.

³ Tudi sicer ima razvito vedenje o razlikah v tvorjenju jezikovnih struktur v italijanščini in slovenščini.

[3]

A: Tisto povej, ko si je Ana zlomila ret, ne, si je zlomila trtico, in on (pokaže na B) je reku, da si je zlomila ret.

B: [se ga spacā il cul]⁴ ... (smeh), si je zlomila ret, ne. (smeh)

A: Se sliši ful smešno, ne, v slovenščini.

JEZIKOVNO VPLIVANJE

S pojmom jezikovno vplivanje (v našem primeru skladenjsko vplivanje) razumemo širitev skladenjske vloge neke strukture zaradi tujejezične interference. V primorskih narečjih sodi sem raba povednega naklona v pogojnem odvisniku za pretekli čas (*Če sem bila mogla, sem jo bila pojedla* < it. *Se potevo, l'avrei mangiata, furl. Se podevi, la varès manzade*), raba nedoločniškega polstavka namesto razvezanega (eksplicitnega) odvisnika (*ni bilo redko srečat takega človeka tu po naših dolinah* < knj. it. *non era inusuale incontrare una persona di questo tipo nelle nostre valli*).

Rabo povednega naklona v pogojnem odvisniku ter rabo nedoločnika (nedoločniškega polstavka) v vlogi predmetnega odvisnika poznamo tudi v slovenskem knjižnem jeziku, vendar je ta struktura rabljena mnogo manj kot v zahodnih slovenskih narečjih. Glede na to dejstvo bi težko rekli, da gre za jezikovni prevzem. Primernejši bi bil termin jezikovno vplivanje. To pomeni, da ne gre za sprejemanje nove, v jeziku B neavtohtone strukture, ampak za strukturo, ki v jeziku že obstaja, vendar so se njene funkcije razširile. To je oblika skrite interference, ki jo Weinreich (1979: 7) imenuje medjezikovna identifikacija (interlingual identification). Do medjezikovne identifikacije pride, ko neka struktura v jeziku B zaradi posnemanja vzorca iz jezika A ob svoji običajni dobi dodatno funkcijo. Primer jezikovnega vplivanja je, denimo, raba nedoločniškega polstavka namesto namernega [4] in predmetnega odvisnika [5]:

[4]

/.../ Za tisto, ker ker imam tudi mobi in in certo

senso naj bi tudi pəršparal na tistem, ker namesto klicat z mobitem, kličem tudi s taljanskim. /.../

[5]

/.../ ker zakaj ... če gledaš enkrat kupit en dober telefon, je pametno, da se malo pozanimaš, ne, ker lahko da boš naletel na Murphyja /.../

LITERATURA

- CAMERON, Deborah. 2004. *Working with Spoken Discourse*. London: Thousand Oak, New Delhi: Sage Publications.
- CRYSTAL, David. 2006. *How Language Works*. London: Penguin Group.
- GUMPERZ, John J. 1992. *Discourse strategies* (Studies in interactional sociolinguistics). Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- SKUBIC, Mitja. 1990. Skladenjski kalki romanskega izvora v zahodnih slovenskih govorih. *Dissertationes. Classis 2, Philologia et litterae*, 153–161.
- SOČANEC, Lelija. 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri* (S rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti). Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- WEINREICH, Uriel. 1979. *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers.
- ZULJAN KUMAR, Danila. 2002. Pomensko-skladenjski premiki v briškem in nadiškem narečju. V: *Jezik in slovstvo* 47/5–6, 193–200.
- ZULJAN KUMAR, Danila. 2003. Nekaj besednorednih posebnosti v nadiškem in briškem narečju. V: *Jezikoslovni zapiski* 9/2, 59–80.
- ZULJAN KUMAR, Danila. 2004. Vpliv italijanščine in furlanščine na gradnjo zložene povedi v nadiškem in briškem narečju. V: *Riječ* 10/2, 105–119.

⁴ Goriš. it.; knj. it. Lei si è spaccata il culo.